

Монгол улсын газарзвйн байрлал

Монгол улс нь Азийн эх газрын тов хэсэгт (оргорогийн 41°35'- 52°09', уртрагийн 87 44'E -119°56'E) оршдог. Монгол улсын баруунаас звнн зах хвртэл 2392 км, хамгийн хойд цэгээс омо цэг хвртэл 1259 км. Нийт 1.565.000 км квадрат нутаг дэвсгэртэй. Хойд хэсгээрээ Орос улстай, баруун, омнод болон звнн хэсгээрээ Хятад улстай хиллэдэг. Газар нутгийн хэмжээгээрээ дэлхийд 19 двгээр байранд ордог. Далайд гарцгвй хамгийн том газар нутагтай улсуудын нэг юм.

Монгол улсын газарзвй нь еронхийдоо оргон уудам, далайн твшнээс дээш дунджаар 914-1524 метр оргогдсон, баруун болон хойд хэсэгтээ уул нуруудтай. Звнн омнод хэсэгт орших Алтайн уул нь далайн твшнээс 4267 м оргогдсон. Цаг агаарын нохцол нь маш хурдан оорчлогддог.

Уур амьсгал

Монгол орны уур амьсгал хатуу ширвнн, газарзвйн байрлал, цагийн бвсээр тодорхойлогддог. Монгол улс нь далайн твшнээс дунджаар 1.5 км оргогдсон, далайгаас алслагдсан, ондор уул нуруудаар хврээлэгдсэн байдаг. Монгол улс нь хуурай богино зун (6 дугаар сараас 8 дугаар сар), урт хвйтэн овол (11 двгээр сарын свлчээс 4 двгээр сар), хавар (4 двгээр сарын эхээс 6 дугаар сар), намар (8 дугаар сарын свлээс 10 дугаар сар) гэсэн 4 улиралтай. Жилийн дундаж хур тунадас зуны улиралд уулархаг нутгаар 388 мм, говийн бвсэд 50 мм-ээс бага ордог.

Агаарын температур

Агаарын температур овлийн улиралд -15°С -аас -30°С (-5°F-аас -22°F), зуны улиралд 10°С -аас 26.7°С (50°F-аас 80°F). Жилийн дундаж агаарын температур Алтай, Хангай, Ховсгол, Хэнтийн уулархаг нутгаар -4°С-аас бага, томоохон голын хондийгоор -6-аас -8 С, хээрийн бвсд 2°С-аас бага, говийн бвсэд 6°С-аас их байдаг.

Монгол орны нийт нутгаар жилийн дундаж агаарын температур 0°С байдаг. 1 двгээр сард хамгийн хвйтэн, агаарын температур дунджаар Алтай, Хангай, Ховсгол, Хэнтийн уулархаг нутгаар -30°С-аас -34°С, хээрийн бвсэд -20°С-аас -25°С, говь цолийн бвсэд -15°С-аас -20°С, омнод говиор -15°С-аас -12°С хврдэг. 1940 оноос хойш хийсэн цаг уурын ажиглалтаар Монголд хамгийн хвйтэн болсон нь 1976 оны 12 дугаар сард Увс аймгийн Звннговь суманд агаарын температур ~55.3°С, 1954 оны 12 дугаар сард Улаанбаатар хотод -49.0°С байсан. Овлийн улирлын температурт инверсийн ноолоо маш их байдаг,

Хамгийн дулаан сар нь 7 дугаар сар, агаарын дундаж температур Алтай, Хангай, Ховсгол, Хэнтэйн уулархаг нуггаар 15°С, Их нууруудын хотгор, Алтай, Хангай, Ховсгол, Хэнтэйн уулархаг нутаг болон Орхон, Сэлэнгэ, Халх гол орчмоор 15°С-аас 20°С, Дорнодын талын омнод хэсгээр 20°С -аас 25°С, Дорноговийн нутгаар 25°С-аас дээш халдаг. Хамгийн их температур 28.5°С-аас 44.0 С-ын хооронд байдаг. 1999 оны 7 дугаар сарын 24-нд Дархан-Уул аймгийн Хонгор суманд агаарын температур 44°С хврч халсан

байна.

Зуны улиралд далайн твшнээс 100 м дээшлэх тусам агаарын температур 0.5-0.6 C-аар буурдаг. Ондор уулын бвсэд хаврын сүүлчээс (6 дугаар сарын дунд) болон хвйтэн улирал эхлэх (8 дугаар сарын дунд) хвртэл зовхон 70 одор дулаан байдаг. Монгол орны хувьд зуны улирал 90-130 одрийн турш вргэлжилдэг. Эдгээр одрвудийн 10 C-аас дээш нь 2000 м-ээс ондор уулархаг бвсэд 90 хоног, тал хээрийн нутагт 90-110 одор, овслог буюу бэлчээрийн нутагт 110-130 одор, цолийн бвсэд 130-150 одор. говь цолийн бвсэд 150 одроос их байдаг.

Хур тунадас

Еронхийдоо Монгол оронд нийлбэр хур тунадас бага байдаг. Жилийн дундаж хур тунадас Хангай, Хэнтэй, Ховсголийн уулархаг нутгаар 300-400 мм. Монгол Алтай, ойт хээрийн бвсэд 250-300 мм, хээрийн бвсэд 150-250 мм, говь цолийн бвсэд 50-100 мм ордог.

Хур тунадасны хуваарилалт нь газрын гадаргын рельеф маш их хамаарах ба хойноос урагшаа, баруунаас звн тийш буурдаг. Нийлбэр хур тунадас потенциал ууршилтаас ихээхэн бага байдаг. Потенциал ууршилт уулархаг бвсэд 500 мм, ойт хээрийн бвсэд 550-700 мм, хээрийн бвсэд 650-750 мм, цолорхог хээр болон цолийн бвсэд 800-1000 мм байдаг.

Нийлбэр хур тунадасны 85% орчим нь 4 двгээр сараас 9 двгээр сард ордог, ввний 50-60% нь 7 дугаар сараас 8 дугаар сард ордог. Хэдийгээр жилийн нийлбэр хур тундас бага боловч эрчимшил ихтэй. 1940 оноос хойш хийсэн цаг уурын хэмжилтээр 1956 оны 8 дугаар сарын 5-нд Даланзадгадад одорт 138 мм. 1976 оны 7 дугаар сарын 11-нд 121 мм хур тунадас орж байсан. Нэг цагт 40-65 мм аадар тунадас орох боломжтой. Монгол орны уулархаг нутагт жилд 60-70 одор бороотой байдаг. Тухайлбал Хангай, Хэнтийн уулархаг нутаг болон уулархаг бвсэд 40-60 бороотой одор байдаг бол

Дорнодын тал болон говь цолийн бвсэд 30 одор байдаг. Жилийн хур тунадасны ихэнхийг нь бороо эзэлдэг. Хур тунадасны нийлбэр хэмжээ бага боловч, хур тунадасны эрчим ихтэй.

Овлийн улирлын турш цолийн бвсэд 10 мм, Увс нуурын хотгор болон уулархаг бвсэд 20-30 мм, бусад нутагт 10-20 мм цас унадаг.

Цасан бврхвлтэй одрийн тоо Монгол Алтай, Хангай, Хэнтий, Ховсголийн уулсаар 150-аас дээш байдаг бол ойт хээрийн бвсэд 100-150, Дорнодын тал болон хээрийн бвсэд 50-110, говь цолийн бвсэд 50-аас бага байдаг. Цасан бврхввлийн зузаан тийм их биш уулархаг нутагт 5 см (хамгийн их нь 30 см), хээрийн бвсэд 2-5 (хамгийн их нь 10-25 см) байдаг бол говийн бвсэд цасан бврхввлгвй байх тохиолдол ч байдаг.

Бусад цаг уурын хэмжигдэхвн

Нарны цацраг: Монгол нутагт жилд дунджаар 230-260 одор нартай байдаг. Энэ нь 2.600-3.330 цаг юм.

Салхи: Монголын хээр болон цолорхог хээрийн бvсэд салхи ихтэй байдаг. Жилийн дундаж салхины хурд дээрх бvс нутагт 4-6 м/с, Хэнтэйн ууланд 1-2 м/с, бусад нутагт 2-3 м/с байдаг.

Монгол орны нийт нутгийн 41.3%-ыг говь цол, хээрийн бvс эзэлдэг. Энэ бvс нутагт шороон шуургатай одрийн тоо 30-100 байдаг бол Монгол элсийн омнод хэсгээр 120 байдаг. Нийт шороон шуурганы 61% нь 3 дугаар сард, 7% орчим нь зуны улиралд тохиолддог. Шороон шуурга Овлийн улиралд Увс нуурын хотгорт тохиолддогвй. Гэвч Арцын хоолойгоор овлийн 3 сарын 1/3 одорт нь шороон шуургатай байдаг. Шороон шуурганы 80% нь одрийн цагт тохиолддог. Цаг уурын ажиглалтын мэдээгээр говь цолийн бvсэд 300-600 тохиолддог. Монголын шороон шуурга нь "Азийн шар шороон шуурга"-ын vндсэн нэг vвсгэвэр юм.